KOOPERATYWNA RESPUBLYKA Nr. 4. Поодиноке число 1 зл.

Кооперативна Республика

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЗОКРЕМА ЧИТАЙТЕ:

ЛЬВІВ КВІТЕНЬ 1939
Kwiecień

ЗМІСТ:

INHALT:

TREŚĆ:

SOMMAIRE:

PO ZAJĘCIU — NAKŁAD DRUGI.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ
KOOPERATYWNA RESPUBŁYKA
CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 4.
КВІТЕНЬ
KWIECIEŃ
1939.
РІЧНИК XII.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ДО НОВОЇ ПРАЦІ!

Коли прийшли ці траґічні події, одні плакали з розпуки й жалю, другі мовчазно хмурили чола. Ті перші були близькі резиґнації, другі — не покидали рук. Уважали, що нема підстав для того, щоби піддаватися надмірному розчаруванню. Певно, коли хтось всі свої надії покладав на чужу поміч та приязнь (невідомо чим і як заслужену), коли будівля завалилася, він міг себе почувати погано. На жаль — таких „грачів на льотерії" була тьма тьменна! Відси й той загальний похоронний настрій.

Думаємо однак, що більшість активних кооператорів не могла бути між цим типом людей. Кооперативних робітників навчила довголітня тверда практика, що „дурнички" на світі нема та що тільки те буде справді наше, що самі, власними силами створимо і виборемо. Особливо тому, бо кооператорам навіть не було по дорозі з ідеольоґією, що суперечить кооперативним поняттям про свободу й самоуправу громадян. Вони не покладали з а в е л и к и х надій, дивилися на річи тверезими очима, отже й не пережили ніякого психічного заломання, коли прийшли відомі сумні факти.

Нехай же замовкнуть люди, що вміють снувати тільки високі комбінації й будують вже нові домики з карт. Нехай до належного йому голосу прийде цей другий тип людини, що стоїть твердо на рідному ґрунті і з праці лиш на цьому ґрунті надіється реальних наслідків.

На руїнах закарпатського Єрусалиму мусить негайно закипіти праця від самих основ: кооперативна, освітня, суспільна у всіх ділянках!

ЧИ ЗБІЖЕВИЙ МОНОПОЛЬ ПОМОЖЕ ХЛІБОРОБАМ?

З кругів львівської хліборобської палати вийшла і вже доволі довго кольпортується ідея заведення в Польщі монополю торгівлі збіжжам. Деякі з провідників польських рільничих кругів

ідуть по лінії примітивного способу думання: „Коли держава прикаже, щоби ціни збіжжа були високі, то вони будуть такими". Коли, мовляв, всі дотеперішні способи посереднього впливу на ціни (експортові премії, інтервенційні закупи ПЗПЗ і под.) не помогли, то треба сягнути до безпосередніх: урядового назначування цін. Зробили так деякі держави, чому не може зробити Польща?

На засіданні львівської торговельної палати забирали до цієї справи вже двічі речники українського рільництва: дир. О. Луцький та інж. Ю. Павликовський. Інж. Павликовський, хоч тільки мимоходом, остерігав перед надмірними надіями на монополь і примусову реґляментацію цін. Зовсім слушно звертав увагу на те, що не в самих цінах збіжжа річ; другий бік медалі, — це кошти рільничої продукції. Коли враз із піднесенням цін піднесуться і кошти продукції, тоді ефект буде ніякий.

До тих уваг речника українських господарських орґанізацій можна додати ще й засадничі застереження щодо збіжевого монополю. Монополь торгівлі збіжжам, як кожний монополь, взагалі створивби п р и в і л е ї для певних кругів, на зразок середньовічних. Означені фірми, байдуже навіть які, дістали би виключне право скупу і перепродаж ізерна. Відпала би конкуренція, цей найбільш надійний контрольор солідности в товарообміні. Настала би доба неморального знущання монополістів торгівлі, над консументом — з одної, продуцентом — з другої сторони. Знаємо з досвіду збіжевого монополю на Закарпатській Україні, кілько там витерпіло наше сільське населення від ошуканчих практик фірм, наділених виключним правом скупу по заведенні збіжевого монополю в ЧСР. Це було у демократично правленій державі; що ж могло би бути у нас?

Друге застереження відноситься до самої справи добору управнених до скупу фірм. Ясна річ, що в умовинах нашої дійсности добір цей носив би специфічний, нам згори відомий характер; на всякий випадок у великій більшости правом скупу були би наділені не правдиві заступники інтересів нашого продуцента-хлібороба, тільки елєменти для нього чужі. Сама ж система іменування згори скупщиків ховала б у собі велику небезпеку корупції. Право це діставали би часто люди, нічим не звязані з селом, може навіть ворожі його змаганням. Не говоримо вже про саму систему реґульованих цін. Вона, коли ціни високі, тягне за собою неминуче надмірне збільшення продукції збіж, яка тисне на ринок; держава і скупщики мусять показатися зовсім зайвими, коли цін не вдасться удержати на високому рівні, або коли вслід за цінами збіжжа підуть в гору й інші ціни.

Досвід Америки і Чехословаччини показав, що задля того, щоби боротися зі збільшуванням площі засівів, приходиться видавати законні заборони. В результаті це дає велике обмеження вільности громадян. Хлібороб, той прославлений прихильник при-

ватної власности та звязаних з нею прав, починає тратити ці управнення. При зрості цін промислових виробів — в наслідок високих цін хліба — хлібороб тратить всі користи з монополю; все вертає до старого стану, з тою лиш ріжницею, що перед тим хлібороб мав право сіяти кілько чого хотів, тепер уже того права позбувся.

Найприкріше при тім те, що все це приходить не проти, а згідно з волею хлібороба, коли його речники самі виходять з проєктом збіжевого монополю.

Коли положення лихе, але є свобода рухів, то завжди можна з біди викарабкатися. Гірше є, коли втрачена свобода, бо тоді нема змоги битися за поправу ситуації.

Це стара правда, дійсна не лиш у політиці, але й економіці. Жаль лише, що не всі знають цю істину.

ВНУТРІШНЯ КОНСУМЦІЯ ЗБІЖ У ПОЛЬЩІ.

Пересічна річна продукція збіж у Польщі виносила в рр. 1932—1936:

пшениці	20	міл.	квінталів (сотн.)
жита	65	„	„
ячменю	14	„	„
вівса	26	„	„
Разом	125	міл.	квінталів

З того внутрішний ринок набував у хлібороба (приблизно):

пшениці	6	міл.	квінталів
жита	12	„	„
ячменю	2	„	„
вівса	2	„	„
Разом	22	міл.	квінталів

За границю вивозилося в рр. 1932—1936 пересічно:

пшениці	0,7	міл.	квінталів
жита	3,0	„	„
мука пшен. і житн.	1,5	„	„
вівса	0,6	„	„
Разом	5,8	міл.	квінталів

Таким чином само хліборобське населення спотребувало коло 97 міліонів сотнарів (9,7 міл. тон) зернових продуктів, для особистого споживання і у своїх господарствах.

ДВІ СИЛИ.

Події в місяці березні знова змінили карту Европи. Дня 16. березня Німеччина заняла цілу Чехію і піддала під свою „опіку" Словаччину. Тогож дня Мадяри вмашерували на територію Карпатської України і по змаганнях з боку молодої карпатоукраїнської держави піддали її територію своїй владі.

В тиждень пізніше Німеччина забирає в Литовців Клайпедський край, а Мадяри вриваються у Словаччину, бажаючи поширити свою займанщину аж по лінію Кошиці—Пряшів, до границі Польщі. Події ще в ході і не відомо чим закінчаться.

В Европі загальне вижидання, які будуть дальші кроки держав „оси". Дотеперішні територіяльні здобутки спілки Італія—Німеччина дають підставу для всяких дальших комбінацій.

Підписання, того ж дня, як занято Клайпеду господарського порозуміння Румунії з Німеччиною, яке дає Німеччині великі можливости госп. активности на терені держави, скріпило ще більше позицію Німеччини.

Не треба одначе тратити міри в оцінках успіхів цієї держави і легковажити притім значіння противної сторони. Щоби оцінити реальне відношення сил, треба пригадати собі, який був стан перед вибухом світової війни.

Історія у даному разі наче би повтарялася. Знову стоять проти себе дві потужні коаліції: з одного боку т. зв. „вісь" в центрально-південній Европі, з другого анґльо-французько-американські порозуміння.

Німеччина, підчинивши собі Австрію, Чехію і Словаччину, ще не досягла гряниць бувшої коаліції двох цісарів (Німеччини й Австро-Угорщини). Самій Німеччині бракує: копалень Альзації і Горішнього Шлеська, хліборобства Познанщини, Поморя та цілої Галичини, відтак Хорватії, Боснії з Герцоґовиною й Дальматією. Має Німеччина справді можливість дістати нафту і збіжжя з Румунії, але зате не має при своїм боці Туреччини і Болгарії, які були тоді у союзі з центральними державами. Значить, впливи Німеччини ще не досягнули своїх передвоєнних меж.

Такий стан в Европі. Крім того — а це річ не малої ваги, — не посідає Німеччина своїх заморських кольоній. Вони, щоправда за світової війни були відрізані від метрополії, але аж до моменту її вибуху сильно причинювалися до нагромадження капіталів у Німеччині та її визброєння на випадок потреби.

Як тоді, так і нині Німеччина має по своїм боці Італію. Одначе — чи може вона нині полягати на цьому союзникові після досвіду зі світової війни? Крім того, коли ходить про господарську підготову війни, то Італія це країна без власних джерел найважніших сирівців: вугля, заліза і нафти. Правда, Італія хоче себе забезпечити сирівцями Еспанії. Та ще не відомо, що врешті переможе в цій країні: гармати Італії чи золото Анґлії?

Такий є правдивий образ сучасного становища в Европі. Він говорить, що і одна і друга сторона мусить дуже обережно важити кожний свій крок, бо безсумнівної переваги нема ні по однім, ні по другім боці. А матеріяльні засоби покищо значно більші по боці Анґльо-Франції, як Італьо-Німеччини.

ДЕРЖАВНИЙ ЗАЛІЗНИЙ КОНЦЕРН В НІМЕЧЧИНІ.

Більшість акцій найбільшого австрійського залізного концерну „Alpine Montan Geselschaft" (Лінц) перейшла на власність німецької держави. Переємником є державний гутничий концерн імені Ґерінґа, створений у 1937 році.

Причиною, чому держава оснувала своє власне велике підприємство добування заліза було те, що продукція приватних гут не вдоволяла потреб; приватні залізні гути нерадо бралися до витоплювання заліза із менше процентових руд, з огляду на малу рентовність такої праці. Оснований 1937 року державний концерн ім. Ґерінґа взявся до праці без огляду на рентовність — з величезною енерґією. Наперед долучено до рудокопних теренів всі потрібні побічні сирівці підприємства (вуглеві, вапняні, каменоломи і т. д.). Головною базою концерну по прилученні Австрії, зробився Лінц, де побудовано нові коксівні. Куплено більшість акцій ще кількох великих підприємств: Борзіґа, Штаєр-Даймлєр-Пух та інших, що працювали в металюрґії, виробі ваґонів, моторів і автомобілів. Щоби не залежати від приватних кораблів на Дунаю, концерн набув також більшість акцій спільки дунайської пароплавби. Не має концерн ще тільки власного вугілля. Також частину руд концерн ще довозить з Рурської области, від приватних копалень; таким чином має їх також під своїм впливом.

Концерн Ґерінґа це під цю пору найбільше в Европі (без Совітів) етатистичне підприємство (коли не числити державних залізниць). Є він вицвітом виразно-воєнної господарки, подиктованої мілітарними інтересами держави. Тому справа рентовности в цьому ґіґантичному зборі підприємств не є трактована після звичайних економічних засад. Покищо нема певних даних про цей бік справи; зате є здогади, що концерн працює дорого і з напруженням, тим більше, що початковий період завжди вимагає великих одноразових вкладів.

Покищо акційний капітал концерну устійнено на 400 мільонів марок; це закладовий капітал, побіч нього працюють ще величезні кредитові суми. Коли концернові не вдасться видержати конкуренції з існуючими приватними гутничо-залізними підприємствами, він, мабуть, буде собі допомагати бічними дорогами. Вони завше найдуться; найпростіша з них, це картельне порозуміння з приватними підприємствами і така реґуляція цін, що запевнила би концернові оплатність продукції. Інша річ — що в такому разі збільшаться видатки держави, як поважного відборця концерну.

ЗМІНА СТАТУТУ „СПОЛЕМ".

Надзірна рада союзу польської спож. кооперації ухвалила і предложить цьогорічному заг. зборові до ухвалення проєкт зміни статуту союзу в точці про відбування загального зїзду. Головною причиною зміни статуту, як подає дир. М. Ранацкі є обставина,

що до союзу в останніх роках приступило багато нових, переважно дрібних сільських кооператив. Вони не всі мають змогу висилати делеґатів на зїзд союзу у Варшаві, коли віддаль трохи більша. З року на рік меншає відсоток кооператив, учасників загального зїзду. На останньому зїзді у 1938 році було заступлених всього 18% союзних кооператив. Були це самі більші й сильніші кооперативи, видко це з того, що тих 18% кооператив заступало 53% членів, обєднаних у союзних кооперативах. Керманичі союзу уважають такий стан не корисний, висловлюючись, що союз котиться до „правління меншости", та затрачує демократичний характер.

Проєкт зміни іде по лінії заведення посереднього заступництва на загальних зборах. Союз Сполем здавна поділив терен праці на „округи"; в кожнім окрузі кожної весни і осени відбувається зїзд делеґатів кооператив. Отже на весняних окружних зїздах будуть вибирати делеґатів на зїзд союзу.

Кожний округ зможе вибрати найбільше 5 делеґатів; число делеґатів узалежнене від числа членів у союзних кооперативах округи.

Котра кооператива захоче безпосередньо вислати свого делеґата на зїзд — зможе це зробити, але в такому разі вона не бере участи в виборі делеґатів на окружнім зїзді, а її число членів відраховується від суми членів округа, що є ключем для визначення числа мандатів цього округа.

Такий суттєвий зміст проєктованих змін. Нема сумніву, що проєктовані зміни є згідні з духом справедливого заступництва та усувають хоч частинно можливість покривдження кооператив з дальше положених частин краю.

Здається, що варто би і українській кооперації подумати над тим, чи це добре, коли в загальних зборах РСУК бере участь тільки частина союзних кооператив і то головно тих, що блищі Львова.

І у нас існує подібне, як у „Сполем", явище малої участи кооператив у загальних зборах. Прим. на ост. загал. зборах РСУК було заступлено (повновласниками і власними делеґатами) 1179 кооператив (коло 30%), а в 1937 році ще менше, бо всього 667 кооператив.

ЛІКВІДАЦІЯ ДРУГОЇ ФІНАНСОВОЇ ЦЕНТРАЛІ НІМ. КООПЕРАЦІЇ

Аж до останнього часу діяли у Німеччині два фінансові осередки кооперації: „Німецька Центральна Кооп. Каса" (давніша Пруська Центр. Каса) і кооперативний відділ „Дрезденського Банку". Дресденський Банк — одна з найбільших у Німеччині фінансових установ (один з відомих чотирьох „Д-банків") — перебрав у 1904 р. на себе обовязки центральної каси „народніх банків" системи Шульце, коли зліквідувалася власна грошева централя цієї ґрупи („Зерґель-Парізіус і Комп."). Дрезденський Банк ви-

конував це завдання, як другу функцію, побіч своїх властивих завдань великого капіталістичного банку, від 1904 року. Матеріяльно це не давало йому спеціяльних користей, хоча сума активів і пасивів кооп. відділу досягала 50 міліонів марок (2% білянсу банку). Дрезд. Банк дістав нові завдання в окупованій Чехії і на теренах дунайського басейну. У звязку з цим рішив усунутися з фінансування міщанських кооператив.

Як відомо, по ліквідації центрального Райфайзенського Банку (1928 р.) перебрала його аґенди існуюча здавна державна кредитова установа для кооперації „Пруська Центральна Каса". Нова назва цієї установи від того часу є: „Німецька Центральна Кооперативна Каса". Очевидно, що з ліквідацією райфайзенського банку змігся вплив держави на кооперацію, позбавлену власного незалежного грошевого осередка. Коли ж тепер ще й міщанська банкова централя передала свої аґенди тій же державній централі, то очевидно, що в практиці це потягне за собою повне підпорядкування кооперації державній волі. Нема сумніву, що львину частину вини за такий розвиток подій поносить таки сама кооперація, яка не вміла утримати при житті своїх централь.

ВИПИСКИ:

„За дослідами інж. Дзєдзіца, господар на поморю споживає 130 ґрамів білковини, а в Галичині („Малопольсце") 97 ґр.; товщу на Поморю 85 ґр., в Галичині 35 ґр., вуглеводнів на Поморії 144 ґр., в Галичині 597 ґр....".

„...Знаємо, що в часі війни рільнича продукція підупадає, зате збільшується потреба харчів на виживлення армії. Фахівці обчислюють, що в ділянці зернових продуктів щойно продукція 40% вище нормальної спотреби в часі мира забезпечує самовистарчальність в часі війни. Які ми віддалені від тієї норми! Наш вивіз чотирьох збіж виносить в літах урожаю ледви 5—6% нашої продукції!"

„Возьмім енерґетичну проблєму. Потреба погонових засобів в часі війни піднесеться в кільканацятеро у порівнянні з мирним часом. Одначе вже нині не маємо надвишки бензини. Можемо довезти з Румунії. Але якщо Румунія буде також втягнена у війну, то і вона нам не доставить бензини, або дасть замало. Єдиний вихід це продукція спірту для виробу мішанок. Тимчасом наша продукція спірту упала до 100 міл. літрів проти 250 міл. перед війною. Тимчасом спірт потрібний теж для виробу синтетичної ґуми, ліків, хемікалій і т. д. Чи в тих умовинах не треба взятися до розбудови нашої продукції спірту?"

(„Рольнік" ч. 5)

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

Традиції Кирило-Методіївського братства в народинах українського кооп. руху

В пошуках за піонірськими починами українського коперативного руху мусимо мати на увазі всю ту ідеольоґічну атмосферу, що зароджувалася в нас на Україні в 40-их і посилилася в 60-их роках, по обох берегах Дніпра й докочувалася відгомоном созвучних кличів національного пробудження в австрийській займанщині.

Головні документи цієї доби, це „Книга Битія Українського Народу" — програма Кирило-Методіївських Братчиків та Маніфест Головної Руської Ради в Галичині у 1848 р. Обі ці споріднені програми будували свої надії на визволенні народніх мас, вважали їх багатим джерелом моральних сил, що визволені й скріплені освітою винесуть націю на верхи поступу, добра і краси. Кирило-Методіївська програма, переспівувана в Шевченковій поезії, надихана абстрактною, але високо гуманною ідеєю правди, що вічно живе в душі українського народу й непоборна в віках неволі постійно відроджує його. Голосила вона, що настане час, коли народи кріпацькі повстануть, скинуть царів, панів, скасують кріпацтво й заведуть народоправство й усі словянські народи обєднуються в федеративну спілку, де кожний словянський нарід матиме однакове з усіма місце і права. Україна ж Богом післана, щоб бути „камнем, его-же небрегоша зиждущии и иже ста во главу угла".

Братчики домагаються, щоб „уряд і порядок і правління були на землі, але урядник і правитель повинні підлягати закону і сонмищу. Пани повинні освободити своїх невільних і зробитися їх братами, а багаті повинні наділяти нищих, і нищі стали б także багаті". Оці ідеї Кирило-Методіївських Братчиків — кажуть деякі дослідники — скоро стали відомі й у австрійській монархії, де федеративні й народоправні течії між словянами були теж дуже живі. Про них писалося й у „Альґемайне Цайтунґ" і на це звернув був увагу всесильний іще тоді князь Метерніх*).

Свої концепції федерації й народоправства висновували братчики з глибин рідної історії і з духа українського народу, але й не були їм чужі ідеї суспільної справедливости сучасних їм західно-европейських благородних утопістів, що вимріювали теж у той час форми справедливости суспільного порядку.

Один з братчиків — Савич, був відомий фурієрист, а Шевченків приятель і меценат Платон Симеренко зреалізував у нас на Київщині „фаланстер", що про нього ходила слава по світі. Самий Шевченко — кажуть — знайомий був і з творами Герцена,

*) Слабченко: Матеріяли до коен.-соц. історії України I. ст. 178.

московського еміґранта в Анґлії, відки він давав знати про спроби і задуми анґлійських утопістів, знайомий був Шевченко й з московським сен-симоністом М. Данилевським, петрашівцями, але як каже проф. Слабченко, Шевченко дивився на них, „як на щось подібне до ікони, і в щоденнику його знайдено тільки побожні, але холодні слова...''*).

Під кінець свойого життя він не надто захоплювався чужими взорами, ні солодко-рожевими виявами любови до народу своїх земляків. В нього щораз більше кріпла віра у власні сили народу й твердий наказ „громадою обух сталить''.

Поліцейський режім Миколи І. не зміг згнобити живої душі Кирило-Методіївців. Зараз по його смерти, як лише дещо полегшало в централістичній машині тюрми народів, злетілися вони до Петербургу й біля „Основи'' склали свою невеличку громаду, а за їх взором і натхненням гуртуються громади народо-любської інтеліґенції в Києві, Полтаві, Харкові, Чернигові, закладають недільні школи, видають книжечки для народньої освіти, ведуть пропаґанду за визволенням селян з кріпацтва. Високогуманна й патріотична атмосфера ідей кирило-методіївців притягає до гурту молодших, з усіх станів, навіть представників багатого українського панства; розбуджує вона теж симпатії деяких прадставників рос. громадянства й урядництва на Україні, близьких до революційних чинників рос. організації „Землі і Волі''. Громадівці й їх програмовий орган „Основа'' висувають і популяризують ґасло, що на тлі сумного морального середовища рос. адміністрації „найпотрібніша практична самодіяльність громадянства''*).

Під кінець 50-их років головні зусилля братчиків і їх прихильників звернені були на пропаганду за знесенням кріпацтва. Для тієї справи старалися вони зєднати вищі ліберальні круги. Колиж прийшла довгождана воля в 1861. р., чимало романтиків-лібералів і натурфілософів не пішли дальше від солодко-чуттєвого, святошного захоплення, співали їй гимни й забагато від неї сподівалися. Певно, що була це хвиля велика й зворушлива. Писав тоді про неї в „Основі'' один*) громадівець (В. Кулик) в захопленні: „Ось іде вона, наша ясна панночка воля, іде нашими нивами і селами у зоряному вінку, сяючи небесною красою, ласкавими очима на нас поглядаючи, усміхаючись до нас, як до родичів, що довго з ними не бачилась, перед неї квіти виростають, за нею колосся золотіють...''

Та скоро виявилося, що сама „золота воля'' не принесла всього готового, не створила „раю''. Тоді саме народнє господарство нашої країни стало проявляти перші ознаки капіталістичного ладу з його загрозливими формами. Селянство виходило „на во-

*) Слабченко І. ст. 181.

*) Гніп Мих., Громадський рух 60-их рр. на Україні кн. І. Д.В.У. 1930, ст. 56.

лю" з малими наділами землі, економічно й суспільно не зорганізоване, переобтяжене викупними та державними податками. Лихвар і звичайно чужинець посередник-торговщик втискався в українські села й містечка та вводив хаос і нужду при переході від натурального господарювання до вищих форм господарського обороту.

В свідомості наших громадівців зливаються в одно моменти суспільного й національного протесту.

Згадуваний щойно В. Кулик гостро висловлюється в „Основі" проти експанзії московського торговельно-промислового капіталу та протекційної системи в економічній політиці рос. уряду, в оборону українського хлібороба й споживача. „З централізації — каже він — куди не верти, а вийде монополія, а з монополії централізація".

Шевченкова творчість останньої доби сильно розворушує соціяльне сумління українських освічених кругів і цю тенденцію продовжують передові представники українського письменства 60-их років. На їх чоло вибивається передусім Марія Марковичка.

В лоні українських громад починають стиратися три напрямні течії: українсько-романтична, космополітична й самостійницька. Старий романтичний етнографізм помітно слабне. Українські вчені етнографи й навіть найбільш віддані народницькій ідеї хлопомани, наближуючись до народу, починають щораз більше придивлятися не лише до його святошного побутуї й ідеальних цінноців; вони щораз виразніше помічають недостачі твердого народнього будня та приходять до застанови над методами реальної праці серед народу. Не вистарчає їм саме ширення народньої освіти з моралізуючими тендеціями, та й цю роботу зрештою дуже обмежив валуєвський розпорядок 1863 р.

В недільних школах і на ґрунті громад співпрацювали з українськими народовцями деякі поступові Росіяне, як прим., проф. Стронін, в полтавській громаді, який м. і. мав великий вплив на Драгоманова, до таких належав теж Микола Баллін, відомий провідник харківського споживчого товариства. Українським громадівським рухом цікавилися деякі члени рос. револ. орґанізації „Земля й Воля" та намагалися приєднати й вихіснувати українських громадівців для спільної акції в імя ідеї республіканства, соціялізму й вселюдського поступу. В тих ідеалах — на їх думку — більше універсальних — мали стопитися українські національні ідеали, їх треба було пожертвувати в імя спільних сподівань суспільного поступу. Правда й між тими космополітами й прогресістами були еволюціоністи, а були й революціонери, що нехтували всякими засобами ступневого освідомлювання мас і числили лише на силу суспільної стихії, яку треба було розпутати революційним шляхом до масового здвигу разом на всій території імперії. Оця космополітична течія старалася приєднати деяких молодших громадівців, але такого впливу не можна помітити в діяльності уча-

сників перших споживчих товариств на Україні 60—70 років, які виникли з ґрунту й духу українських громад. Серед членів ради харківського й київського спож. товариства ми бачимо передових членів українських громад.

Почин економічної орґанізації виходить від громади Харкова, бо він лежав на транзитній лінії Московщини з Україною; там найвидніше вибиваються суперечні економічні інтереси України й Московщини. Члени харківської громади: Лобко, Козлів, Гнилосирів, цікавий етноґраф-статистик, що обійшов усю майже Україну, звертаючи часто увагу на господарські справи й недостачі українського села — Андрій Шиманів, Шевич, Василь Мова, Сакович, Жученко, це здебільша теж члени й провідники харківського споживчого товариства. Харків обмінюється впливами з полтавською, найбільш самостійницькою громадою, в якій проводять передовсім старий Кирило-Методіївець Пильчиків, його найближчий духовий сопутник Олександер Кониський, інж. Лобода, згадуваний уже Кулик і ін. Київське споживче т-во завдячує мабуть своє повстання харківцеві Лобкові близькому знайомому й співробітникові Балліна, який наперед заснував спож. т-во в Полтаві, а відтак дав ініціятиву до заснування спож. т-ва київській громаді. Тут бачимо теж харківця Гнилосирова, а дальше передових членів громади: В. Антоновича, Зібера, Драгоманова, Ф. Вовка, Кістяківського, правного дорадника фурієриста Симеренка, теж члена київської громади і ін. Як бачимо отже, українські громадські орґанізації 60-их років: громади, недільні школи, перші споживчі т-ва, це струї з одного джерела.

Здається нам, що споживчі т-ва, обєднуючи місцевий елемент, набираючи в свойому розвитку західно-европейських впливів і загально-рос. елементу були найвиднішим виявом космополітичної течії й невдоволяли тодішніх українських самостійників з одного боку й російських революціонерів з другого. Вони не змогли поширити свойого впливу на українське село, терен суспільних і національних стремлінь та зацікавлень більшости громадівців. Трудно було на тому ґрунті всіх погодити. Старий Кирило-Методіївець Д м и т р о П и л ь ч и к і в отверто заявив Баллінові, який його не міг зрозуміти і стояв на централістичному ґрунті: „Коли свобода, так немає єдінства, колиж єдінство, немає свободи". Молодих громадівців стримував він, що „не слід покладати великих надій на російський прогрес, що це тільки полумя вдарило зверху, полумя швидко скриється, а великі ожереди гнилої соломи довго ще тлітимуть і чадітимуть, застелюючи світ". Він отвертий сепаратист і воліє деспотичну, як т. зв. поступову Росію, бо ця остання — на його думку — небезпечніша для національної асиміляції Українців. Його думки захоплюють не лише полтавців. Згадуваний уже молодий член харківської громади Андрій Шиманів, який на підставі своїх етнографічно-статистичних студій розробляв плян рятунку українських народніх мас, арештований 1862 р., на допиті теж ясно висловлюється, що: „коли ріжні

суспільні стани належать до однієї народности, чи розмовляють однією мовою, то громадські питання розвязуються легше, а коли стіною непорозуміння між народніми масами і високою клясою є племінна особливість, або мова, то громадська праця дуже утруднена"*). Клясова боротьба оцінюється в них з погляду етичних засад. Суспільно-економічне й національне відродження краю вимагає солідарної співпраці усіх кляс.

Олександер Кониський, згадуючи в своїх споминах про Пильчакова, каже, що серце його повне було „до самого верху непохитної любови до України й її народу, в голові в його лежав великий скарб знання історії, археольоґії й політичної економії...".

Довгі роки був Пильчиків вчителем у полтавському кадетському корпусі, відтак в Херсоні, Одесі й до пізної старости жив у Харкові. В нього вчилися самі потомки українського старшинства, відтак гарячі народолюбці, суспільні діячі, піонірі ощадно-позичкових товариств та інших починів суспільно-економічної організації на українському селі.

Під його впливом була відома з суспільно-національної роботи Єлисавета Милорадовичка, можливо і піонір ощадно-позичкових товариств Грицько Галаган, признається до його впливу один з провідників харківського споживчого т-ва Віктор Козлів.

Та найбільшого впливу Кирило-Методіївця Пильчикова зазнав на собі великий соборник, гарячий суспільний апостол, Олександер Кониський, який зновуж розгорнув великий вплив у своїй громадській і літературній роботі на всю територію української землі. Він, як сам каже: „напився з одного з Кирило-Методіївцями джерела тої живущої води...". Вся його літературна творчість виповнена суспільними тенденціями, прикладами громадської праці української інтеліґенції на селі. Прекрасним виявом його суспільної ідеольоґії є його поема: „Проповідь на горі":

„Блажен... хто на громаду звик робить,
Хто брата темного навчає,
У хату вбогу вносить світ...
Блажен, хто щирими сльозами
Чужу оплакує біду...
Блажен, хто серцем не злобивий,
Хто приязно живе з людьми...
Блажен, хто милостив буває,
Хто неімущому дає,
Голодних кормить, наповає
Одежу вбогим роздає,
Хто йде провідати в неволі
Яремних узників в тюрмі,
Хто вдовам, сиротам в недолі
Безпомощним в чужині
У поміч стане, братом буде!..

*) Гніп, ст. 58.

Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі
Зерно любови, братерства, згоди
В громаді, в хаті і семї..."

Мабуть у нікого з українських письменників немає стільки близьких до ідеї кооперації моментів, що в Олександра Кониського.

Він самий молодим на початку 60-их років одвідував часто села Київщини і Полтавщини, спостерігав великі здирства лихварів, нужду й піянство, радів і помагав закладати позичкові каси, орґанізувати лікарську самодопомогу, тощо. Відтак герої його повістей працюють власне в тому напрямі серед народу.

Спроб суспільної акції й громадської економічної самооборони, що стихійно зроджувалася в нас на Україні по знесенні кріпацтва й виросла з народньої традиції, було мабуть чимало, лише не збереглися виразно її сліди для історії українського кооперативного руху, що безумовно виник з того джерела.

Коли на Лівобережжі рух цей протиставлявся московському капіталізмові, протеґованому царським урядом, то на Правобережжі протиставлявся він великопоміщицькій польській спадщині, яка перекидалася до капіталістичного господарювання, та проти жидівського посередництва з жахливими руїнницькими методами для господарства й моралі українського села. Не даром в 1861 р. жидівська ґазета „Сион" почала бити на сполох та писати доноси про український сепаратизм, бачучи очевидно в ньому передусім свого економічного противника.

Український кооперативний рух, це тісне звено нашого національного відродження й визволення. Коріння його розвитку виходить з глибин національної традиції, ідеали його тісно сплетені з національним ідеалом, його одушевлює глибока віра в побіду правди й справедливости. **І. Витанович**

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Анґлія як ринок збуту яєць

Експорт яєць з Польщі в 1938 році осягнув цифру 393.217 скринь, то є 3.932 ваґони і 17 скринь або 9.437.208 кіп.

До поодиноких країв вивезено такі кількости:

Анґлія	233.674 1/4	скринь
Чехословаччина	23.303	„
Еспанія	1.385	„
Німеччина	53.356	„
Швайцарія	31.003	„
Італія	46.921	„
Арґентина	3.573 3/4	скринь
Разом	393.217	скринь

В попередньому 1937 році вивезено 343.643 1/2 скрині, цебто вивіз збільшено в 1938 р. о 49.573 1/2 скрині.

В міжнародній торговлі яйцями займає Польща третє місце в Европі. Так само і в самій Польщі вивіз яєць заняв в 1938 р. третє місце між предметами збіжевої і тваринної продукції, осягаючи понад 40.000.000 зол.

З наведеного в горі зіставлення бачимо, що найбільшим відборцем яєць з Польщі є анґлійський ринок. На це складаються дві обставини. Перша та, що Анґлія є одинокою країною в Европі, яка не ввела ще імпортових обмежень, а друга, що Анґлійці належать в Европі до тих народів, в котрих консумція яйця стоїть дуже високо. Як довго в Европі держави не знесуть дотеперішніх імпортових обмежень, чого на жаль не можна сподіватися, так довго Анґлія буде одиноким ринком, де шукатимуть приміщення всі надвишки продукції яєць не лише европейських, але і багатьох заморських країв, як Египет, Китай, Австралія і т. п.

Тому не вадить з цим ринком докладніше запізнатися, не лише як ринком нашого збуту, але й Анґлією, як продуцентом та споживачем яйця.

Коли слідити за виказами вивозу яєць до Анґлії, то мається враження, що цей край зовсім не має власної годівлі курей, а тим самим і власної продукції яєць. В дійсности так воно не є.

Статистика поголівя курий в Анґлії (без Ірляндії) виказує такий стан:

В 1913 р. було курий	29.026.000 штук
В 1921 р. „ „	24.816.000 „
В 1923 р. „ „	30.755.000 „
В 1926 р. „ „	36.563.000 „
В 1929 р. „ „	42.757.000 „
В 1931 р. „ „	52.564.000 „
В 1934 р. „ „	61.310.000 „

Від 1934 року статистика не виказує вже ніякого збільшення приросту курий, а радше невеликі відхилення в діл так, що на 1938 рік оцінюють стан кругло на 61.000.000 штук. Такий стан належить уважати за нормальний чи навіть за максимальний.

З власної продукції доставлено на ринок такі кількости яєць:

рік	тисяч великих соток (вел. 100=120 шт.)	рік	тисяч великих соток (вел. 100 - 120 шт.)
1924	15133	1931	25125
1926	17725	1934	30775
1929	21525	1938 около	35000

Ті достави покривають однак лише 58% власного запотребовання, так що 42% консумції мусить покрити імпорт товару чужого походження.

Імпорт яєць до Анґлії представляється так:

рік	тис. вел. соток	рік	тис. вел. соток
1924	20275	1934	18785
1930	26541	1935	19767
1931	25925	1936	24609
1932	19999	1937	24745
1933	18366	1938	27697

Повище зіставлення вказує, що роки крізи в часах безробіття і в Анґлії мали відємний вплив на імпорт, а тим самим і на консумцію, яка сильно зростає щойно в 1936 році і далеко переступає квоту з 1924 року.

Виказ довозів власної продукції й імпорту дає можливість усталити і приблизну річну консумцію яєць в пересічи на особу в Анґлії, а саме в році 1924 на 111шт. В дальших роках консумція зростає і доходить в 1938 на приблизно 160 шт. Така пересіч є майже в два рази більша як в Польщі. (Її оцінюють на 70—80 шт. річно на особу.)

Ціна (пересічна) в Анґлії на яйця з ріжних країв за 120 шт. в 1938 в шилінґах і пенсах:

місяць	анґлійс.	ірляндс.	голяндс.	данск.	польськ.	стандард*
січень	16/11**)	14/9	12/8	13/3	—	—
лютий	14/4	12/6	11/2	11/9	—	—
березень	10/8	8/7	8/6	8/8	6/9	6/6
квітень	11/	8/9	8/11	9/3	7/3	7/
травень	12/	10/5	9/11	10/4	8/3	8/
червень	13/6	11/1	10/1	10/6	8/7½	8/4
липень	16/8	11/10	11/1	11/5	9/	8/9
серпень	18/2	13/4	11/11	12/5	8/9	8/6
вересень	19/9	14/11	13/3	13/10	9/6	9/3
жовтень	21/5	16/1	14/4	15/1	9/6	9/3
листопад	21/11	19/8	14/2	15/5	9/6	9/3
грудень	18/1	18/1	13/1	14/4	9/3	9/
Пересіч	16/3	13/4	11/8	12/2	8/8	8/5

Наведене зіставлення виказує поважні ріжниці в цінах між поодинокими краями, при чому на товар з Польщі нотовано найнижчі ціни. Належить при тому підмітити, що товару в стандарті 15½ фунтів з Польщі довозила Анґлія дуже маленькі кількости і нотовані ціни радше були номінальні, як дійсно осягаємі.

Зате Данія та Голяндія довозить невеликі кількости яєць в стандарті 14 фунтів. Коли візьмемо під увагу, що ріжниця в ціні так само, як і за товар з Польщі, є засадничо при 14 ф. о 3 пенси нижча, як за 15½ ф., то одержимо пересіч ціни за товар о 14 ф., за голяндські 11/5, данські 11/11, при пересічи польських 8/5. Ще

*) Стандарт = вага в англ. фунтах за 120 штук.

**) Читай: 16 шилінґів і 11 пенсів за 15½ фунта (120 штук).

дещо нижче були нотовані яйця з Румунії, Югославії і Мадярщини.

На чому полягає така велика ріжниця цін?

Анґлійці з уродження і виховання великі господарські патріоти. З тої причини навіть без великої реклями і розголосу купують і радо платять за власний анґлійський продукт високі ціни. До того консументами анґлійського яйця є самі богатші верстви населення, які не мусять дуже числитися з видатками власної кухні. Ірляндські, данські та голяндські яйця, це товар середньозаможних верств. При тих яйцях і їх збуті відіграє велику ролю зверхній вигляд яйця, цебто одностайна сніжно-біла або темнобронзова краска шкаралупи. Дальшою причиною кращих цін є час достави цього товару на анґлійський ринок. Ірляндське яйце є на ринку в Анґлії вже до 24 годин, з Голяндії чи Данії до 36 годин. Зате товар з Польщі їде з Ґдині до Льондону повних 4 дні, а поки доїде з місця заладовання до Ґдині, тріває рівнож 3—4 дні. Коли би навіть того самого дня, коли курка знесла яйце, вислати його до Анґлії, то все одно воно заїхало би туди щойно по 8 днях.

Позатим на низькі ціни яєць з Польщі складаються ще такі причини:

До 1928 року експорт яєць з Польщі до всіх країв, а між тим і до Анґлії йшов дико. Товар висилано не пересортований як слід, брудний всуміш з чистим, дрібний з грубим, свіжий зі старим. Тому не диво, що тої якости товар не міг виробити собі доброї слави. Що більше — марка його була якнайгірша. Анґлійці є відомі консерватисти в щоденному житті. І навіть тепер, коли вивіз щодо якости і в Польщі уреґульовано, а то навіть вбрано законом в дуже строгі приписи і риґори, — давно зіпсуту марку не легко направити.

Дальша причина дешевости польського яйця лежить в анґлійській клієнтелі і способі продажі. Яйця з Польщі консумує лише найбідніша верства населення, яка, як і всюди інде, шукає доброго а не дорогого товару. Польський товар є в Анґлії так званим грошовим яйцем. Коли ціна його перейде один пенс за штуку*), то значить, коли за 1 шілінґа не може консумент дістати 12 шт. яєць, споживач перестає купувати яйце з Польщі, а переходить на товар іншого походження, який ще ціни одного пенса за штуку не переступив. Якщо дешевшого товару на ринку немає — тоді споживач вже охотніше купує яйця шведські, фінські чи литовські, замісць польських.

Анґлійська система продажі має також великий вплив на ціни. Споживчі крамниці в Анґлії уживають яєць з Польщі як артикулу, який має для їх склепів притягнути якнайбільші шари покупців і тому пляново продають його по дуже низьких цінах (Schagartikel). Длятого нерідко можна стрінути в Анґлії вивіску в склепі „даємо 16 шт. яєць за 1 шілінґа".

*) Приблизно 10 поль. ґрошів після теперішнього курсу. — Редакція.

Дуже важною причиною дешевости яйця з Польщі є затяжна і сильна конкуренція Румунії, Югославії та Мадярщини. Названі держави ведуть в експорті яєць демпінґову політику, щоби лише одержати потрібну кількість девіз, в даному випадку фунтів штерлінґів. Щоби однак через те не підірвати власної продукції і не нанести шкоди власним рільникам, високо преміюють вивіз яєць до Анґлії, чи то відповідними девізовими приписами (Румунія), чи таки готівково виплачуваними квотами. Румунський експорт обовязаний лише невеликий відсоток одержаних девіз відпровадити по усталеному курсі до державного банку, решту продає приватно по курсі часто 60% вищому як офіціяльний. Мадярщина виплачує експ. премію по 50 пенґів від кожніх 100 кґ. яєць, Югославія мабуть по 150 динарів. Навіть Данія, Голяндія та всі інші прибалтійські краї високо преміюють експорт яєць до Анґлії.

Позатим є дещо вини і по стороні експортерів в Польщі, які досі не вели ніякої реклями на ринках збуту, тоді коли інші краї на ту ціль ніколи не жалують гроша. Польські експортери стоять на становищі, що ту рекляму належить вести не індивідуально, бо пропаґувати можна лише консумцію яйця польського як такого. Таку рекляму повинні фінансувати або всі експортери спільно, або держава з власних фондів. Тим часом ні одні, ні другі такої реклями не ведуть.

Деякий початок в тому напрямі зробила наша кооперація яка з початком біжучого сезону ввела відповідно зредаґовані контрольні картки і такі вкладає до кожної поодинокої скрині яєць. Ця рекляма повинна мати справді деякий успіх, але на жаль, дійде лише до рук і до відома купця детайліста. До самого консумента вона дійти не може. На більші видатки на рекляму наша кооперація спеціяльно на анґлійському ринку, з огляду на рентовність того експорту позволити собі на жаль не може.

І. Мартюк.

КООП. ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Навчальна діяльність Окружних кооперативних Осередків впродовж рр. 1931–1938

Про те, які курси перевели поодинокі Окружні Союзи до 1930 року включно, подає дані стаття Др. П. Панченка: »Культурно-освітня діяльність західно-української кооперації за 10 літ« Кооперативна Республика ч. 7—8 за 1931 р. Щоби дати перегляд діяльности впродовж дальших літ, зібрано в РСУК матеріял і розіслано до узгіднення та провірки поодиноким осередкам, з відповідним анкетним листком, що подавав би дані про орґанізацію культурно-освітньої праці на місцях, як також завваги і досвід з тої ділянки. Відповіди надіслали 23 союзи, а саме: Борщів, Бучач, Дрогобич, Жовква, Заболотів, Збараж, Зборів, Золочів, Калуш, Коломия, Олешичі, Перемишль, Підгайці, Рогатин, Самбір, Сокаль, Станиславів, Стрий, Тернопіль, Теребовля, Щирець, Яворів, Ярослав. Не одержали ми відповідей від окружних осередків: Городенка, Копичинці, Чортків, Рава Руська. Про ті союзи подаємо дані, які маємо у своїй

евіденції, однак без їх провірки. Деякі з Окружних Союзів подали ще й працю в напрямі сільсько-господарського вишколу, мотивуючи, впрочім зовсім слушно, що кооперація підпомагає їх матеріяльно і тому повинна і ця діяльність бути записана в її добро. Одначе з огляду на те, що це був би довгий реєстр, а нас цікавить головно фаховий вишкіл працівників кооператив як також кооперативно-освідомлююча діяльність серед членів кооператив; тому беремо лиш ті останні курси під увагу.

ПЕРЕГЛЯД КУРСІВ ПО СОЮЗАХ.

Поодинокі окружні осередки перевели продовж років 1931 до 1938 ось такі курси:

ОСК — БОРЩІВ.

Рік:	курсів:	Який курс:	днів:	осіб
1932	1	дошколу крамарів	14	42
1933	2	загально-кооперативний	33	?
1936	1	сільсько-господарський і кооперат.	21	?
1937	1	дошколу книговодів	8	?
1938	1	дошколу книговодів і крамарів	12	51
Разом	6		88	93

ПСК — БУЧАЧ.

1931	1	дошколу касієрів	2	28
	1	„ справників	2	22
	1	вишколу книговодів	18	19
1932	3	вишколу книговодів	81	102
	2	дошколу крамарів	2	49
	2	„ членів надз. рад.	4	41
1933	1	дошколу крамарів	1	30
	1	„ касієрів	1	37
	2	„ крамарів	6	45
1934	2	дошколу крамарів	4	55
	1	„ книговодів	2	52
1935	2	дошколу крамарів	4	43
1936	2	дошколу крамарів	6	57
	1	вишколу книговодів	36	86
1937	1	вишколу крамарів	23	82
	2	дошколу крамарів	4	51
	1	„ книговодів	2	36
Разом	26		198	835

ПСК — ГОРОДЕНКА.

1935	2	дошколу крамарів	28	49
1936	1	„ книговодів	20	53
Разом	3		48	102

ПСУК — ДРОГОБИЧ.

1934	1	загально-кооперативний	42	47
1936	4	контрольних комісій	23	47
1937	2	надз. рад	10	27
1938	1	книговодів	120	47
Разом	8		195	168

Рік:	курсів	який курс:	днів:	осіб:
		ПСК — ЖОВКВА.		
1932	1	крамарів	25	28
1938	1	крамарів	20	32
Разом	2		45	60
		ПСК — ЗАБОЛОТІВ.		
1935	1	загально-кооперативний	14	82
1936	1	книговодів	5	?
1938	2	крамарів	51	76
Разом	4		70	158
		ПСК — ЗБАРАЖ.		
1938	1	курс виховних референтів	13	27
		КС — ЗБОРІВ.		
1933	1	освіт. кооперативний	90	65
1934	1	книговодів	20	29
1935	1	книговодів	8	23
1936	3	крамарів	3	37
1938	1	виховних референтів	12	7
	1	крамарів	12	9
Разом	8		145	170
		ПСГСК — ЗОЛОЧІВ.		
1931	1	дошколу книговодів і крамарів	21	22
1933	1	вишколу книговодів	30	16
	1	дошколу крамарів	14	22
1934	1	дошколу крамарів	14	23
1935	1	вишколу крамарів	18	20
	1	" книговодів	18	18
1937	2	виховних референтів	11	28
	1	зелярський	10	27
1938	1	дошколу крамарів	15	35
	1	вишколу книговодів	36	30
Разом	11		187	241
		ПСК — КАЛУШ.		
1932	9	районових курсів кооп. освідомлюючих	45	890
1933	5	районових курсів кооп. освідомлюючих	20	530
1937	3	дошколу книговодів	9	74
	3	дошколу контр. комісій	3	68
1938	1	вишколу крамарів	37	51
	3	дошколу книговодів	3	38
Разом	24		117	1651
		ОСГСК — КОЛОМИЯ.		
1931	1	загально-кооп.освідом. (тип нар. універ.)	90	15
1936	1	контр. комісій	2	38
	1	крамарів	12	24
	1	книговодів	30	36
1938	1	крамарів	25	30
Разом	5		159	143

Рік:	курсів	який курс:	днів:	осіб:
		ОСУК — КОПИЧИНЦІ-ЧОРТКІВ.		
1938	1	крамарів	40	38
		Округ — ЛЬВІВ.		
1938	1	крамарів	17	46
	1	освіт. коперативний	80	40
Разом	2		97	86
		ПСК — ОЛЕШИЧІ.		
1937	2	книговодів	29	31
	2	крамарів	48	33
1938	1	крамарів	33	14
Разом	5		110	78
		ОСУК — ПЕРЕМИШЛЬ.		
1937	1	дошкіл книговодів	10	27
		СУК — ПІДГАЙЦІ.		
1937	1	вишкіл крамарів	27	84
		ПСК — РАВА РУСЬКА.		
1931	2	крамарів	4	30
1935	1	господарсько-кооперативний	21	?
Разом	3		25	30
		ОСК —РОГАТИН.		
1933	2	книговодів (Ходорів—Галич)	4	68
	2	крамарів	2	57
1935	1	книговодів	43	55
	4	крамарів	4	142
1937	4	контр. комісій	4	186
	1	книговодів	43	33
1938	3	крамарів: збут прядива	3	66
	2	книговодів і крамарів	75	57
Разом	19		178	664
		ОСК — САМБІР.		
1931	1	загально-коперативний	42	49
	1	книговодів	15	13
1932	1	книговодів	7	26
1933	3	книговодів	3	49
	1	касієрів	1	49
	4	контр. комісій і касієрів	4	49
1934	1	загально-кооперативний	42	20
	1	загально-кооперативний	14	25
1937	3	книговодів	28	91
	8	крамарів	15	78
1938	3	контрольних комісій	3	36
	1	книговодів і крамарів	31	47
Разом	28		205	532

Рік:	курсів	який курс:	днів:	осіб:
		КС — СОКАЛЬ.		
1934	10	книговодів	10	?
1935	1	книговодів	21	43
1936	3	книговодів	89	58
1937	1	крамарів	18	46
	1	книговодів	30	48
	2	книговодів	41	32
	3	кооп. освідомлення	90	63
1938	5	кооп. освідомлення	138	92
	1	крамарів	26	35
	1	книговодів	15	18
	1	вих. референтів	7	22
Разом	29		485	457
		ОСУК — СТАНИСЛАВІВ.		
1935	1	книговодів і крамарів	17	93
1936	2	книговодів	60	78
1937	2	крамарів	50	47
1938	1	крамарів	26	35
Разом	6		153	253
		СК — СТРИЙ.		
1933	1	контрольних комісій	2	32
1934	9	контрольних комісій	18	97
1935	10	контрольних комісій	20	79
1936	1	кооперативного освідомлення	95	65
1937	2	кооперативні	37	?
Разом	23		172	273
		ПСК — ТЕРНОПІЛЬ.		
1938	1	крамарів	49	60
		СУК — ТЕРЕБОВЛЯ.		
1931	1	освітньо-кооперативний	160	58
1932	1	„ „	90	33
1934	1	„ „	50	30
1935	1	„ „	66	36
1936	3	„ „	66	170
1937	1	„ „	60	33
Разом	8		492	360
		ОСК — ЩИРЕЦЬ.		
1936	2	книговодів	2	40
	2	крамарів	2	48
	2	касієрів і надз. рад	2	117
1937	2	книговодів	2	45
	2	кооперативно-господарські	22	125
1938	2	крамарів	2	21
	2	книговодів і контр. комісій	2	128
Разом	14		34	524

Рік:	курсів	який курс:	днів:	осіб:
		СК — ЯВОРІВ.		
1932	1	книговодів	5	17
1935	1	книговодів	5	19
1936	3	крамарів	3	36
1938	1	крамарів	26	63
Разом	6		39	135
		ПСК — ЯРОСЛАВ.		
1936	1	книговодів	18	40
1937	1	крамарів	28	33
1938	1	дошкіл контр. комісій	1	65
	2	дошкіл крамарів	2	70
Разом	5		49	208

ПЕРЕГЛЯД КУРСІВ ЗА РОКАМИ.

1931 рік.

Рід курсів:	кілько:	днів:	осіб:
Курси крамарів	2	4	30
„ книговодів	2	33	32
„ книговодів і крамарів	1	21	22
„ касієрів	1	2	28
„ справників	1	2	22
„ освіт. кооперативні	3	292	122
Разом	**10 курсів**	**354 днів**	**256 осіб**

1932 рік.

Курси крамарів	4	41	119
„ книговодів	6	93	145
„ н. рад	2	4	40
„ освіт. кооперативні	10	135	923
Разом	**22 курсів**	**273 днів**	**1227 осіб**

1933 рік.

Курси крамарів	6	23	154
„ книговодів	6	37	163
„ к. комісій	5	6	81
„ касієрів	2	2	86
„ освіт. кооперативні	8	143	595
Разом	**27 курсів**	**211 днів**	**1079 осіб**

1934 рік.

Курси крамарів	3	18	78
„ книговодів	11	12	52
„ к. комісій	9	18	97
„ освіт. кооперативні	4	148	122
Разом	**27 курсів**	**196 днів**	**349 осіб**

1935 рік.

Курси крамарів	18	213	454
„ книговодів	5	95	158
„ книговодів і крамарів	1	17	93
„ к. комісій	10	20	79
„ освіт. кооперативні	3	101	118
Разом	**28 курсів**	**287 днів**	**702 осіб**

1936 рік.

Курси	крамарів	11	26	202
"	книговодів	12	260	391
"	к. комісій	5	25	85
"	касієрів	2	2	117
"	освіт. кооперативні	5	182	235
	Разом	**35 курсів**	**495 днів**	**1030 осіб**

1937 рік.

Курси	крамарів	18	213	454
"	книговодів	17	202	417
"	Н. Рад	9	17	281
"	вих. референтів	2	11	28
"	зелярських	1	10	27
"	освіт. кооперативні	3	90	63
"	освідомлюючих	5	119	158
	Разом	**55 курсів**	**662 днів**	**1428 осіб**

1938 рік.

Курси	крамарів	21	385	681
"	книговодів	10	251	318
"	книговодів і крамарів	2	43	98
"	к. комісій	4	4	101
"	освіт. кооперативні	1	79	40
"	освідомлюючі	5	138	92
"	вих. референтів	3	32	56
	Разом	**46 курсів**	**932 днів**	**1386 осіб**

ВПРОДОВЖ 1931—1938 Р. УЛАДЖЕНО РАЗОМ СТІЛЬКИ КУРСІВ:

1931	10 курсів	354 днів	256 осіб
1932	22 "	273 "	1227 "
1933	27 "	211 "	1079 "
1934	27 "	196 "	349 "
1935	28 "	287 "	702 "
1936	35 "	495 "	1030 "
1937	55 "	662 "	1428 "
1938	46 "	932 "	1386 "
Разом	**250 курсів**	**3410 днів**	**7457 осіб**

ЗАВВАГИ.

З перегляду курсів замітне те, що коли в давніших роках ОСК орґанізували дуже ріжноманітні курси, як що до програми, так і часу тривання, то в останніх роках а головно в 1938 р. бачимо вже поступ. Курси є всі довшетриваючі. Переважають спеціяльні курси: вишколу крамарів, книговодів, контр. комісій. Загально-вишкільних курсів, що давніше домінували, тепер, крім одного, нема; зате є курси кооп. референтів та кооперативно-освідомлюючі, ведені окремим інструктором по селах (Сокаль). Праця копперативно-освідомлююча задля її масового характеру з конечности переходить на село, де може довше тривати і дає можність користати з неї тим, які не мають грошей ані часу, щоби їхати кудись на курси*).

*) В орґанізації курсів помітні вже наслідки тих напрямних, які від довшого часу пропаґує РСУК. Вправді ще трапляються осередки, які не хочуть примінюватися до вказівок відділу навчання Ревізійного Союзу і держаться старих недоцільних метод, але число таких осередків з року на рік меншає. — **Редакція.**

Число курсів зростає. Коли порівняємо поодинокі роки зі собою, то бачимо найбільше число курсів у 1937 році. Однак це зовсім не значить, що в 1938 році зорґанізовано менше курсів. У 1937 році маємо в евіденції також короткоречинцеві курси; про анальоґічні курси з 1938 р. ще не маємо даних тому, що про них містять ОСК відомости в білянсах, або окремо в орґ. анкетних листках. Впрочім число днів вказує, що та праця більш зорґанізована і чимраз поважніше трактована.

Про методику праці на курсах маємо в РСУК зібраний досить обширний матеріял; він буде змістом окремої статті.

Е. Вербицька.

СЕРЕД КНИГ

Можливости господарського розвитку Польщі.

Перед нами одна з більше замітних праць Романа Рибарского п. н. „Przyszłość gospodarcza Polski"*), в якій автор, спираючися на досить обильнім статистичнім матеріялі, старається по можності всебічно висвітлити назріваючі можливости господарського розвитку відродженої Польщі.

Прочитавши наголовок праці читач мігби віднести враження, що автор у своїх міркуваннях ограничиться до більше будь менше вдалого схоплення сильветки господарського обличчя прийдешньої Польщі. Цього він безпосередно не чинить, маючи на увазі отсю кардинальну правду, що де, як де, але в ділянці національного господарства видвигання всіляких концепцій блище спрецизованої еволюції всіх творчих економічних сил нації мусить виступати в тісній лучбі з рацією психічного наставлення даної суспільности, котра зуміла на часовім просторі витворити і закріпити таку, або іншу господарську ідеольоґію.

Всеж таки матеріял, зібраний в згаданій книжці може послужити, як реальний субстрат до роздумувань над будуччиною країни, може статися дороговказом для тих, котрі будуть покликані витичувати ідеї господарського відродження народу — нові розвиткові шляхи. Під цим кутом зору на цілість обговорюваної автором проблєми приступаємо до реферування поодиноких розділів книжки Рибарского.

Передпосилки і засадничі факти. Автор каже на вступі, що його цікавить не тільки, яка буде будучність держави, лише докладніше очеркнення, яка вона може бути, зглядно якою повинна бути. Він хоче начеркнути в загальних нарисах образ економічного життя в преріжних його виявах і на цій підставі визначити шлях грядучої еволюції в звязку з господарською політикою нації і держави. Коли говориться про господарську будуччину Польщі, то цілість проблєми не звужується до моменту нагромадження в державі якнайбільше багатства і через це побільшення суспільного доходу. Національне багацтво мусить мати кріпкі основи, щоби воно не було надто залежне від зовнішних чинників — одним словом, треба думати про стійність джерел багацтва.

З черги виринає тут питання господарської самостійности і єдности всіх територіяльних дільниць держави в рамах одної господарської спільноти. Не менше важною справою є річевий розподіл суспільного доходу і багацта, устрій власности, нівелюючий суспільні антаґонізми і клясову боротьбу, себто — маємо до діла з гаслом соціяльної рівноваги.

Господарський розвиток краю залежить в першій мірі від його матеріяльних засобів. Польща є наскрізь хліборобською країною, де з загальної поверхні 48,6⁰/₀ припадає на управні ґрунти. Під тим оглядом Польща займає в Европі третє місце по Данії і Угорщині. Маючи цей факт на увазі, можнаби твердити, що Польща відносно своєї людности є добре заосмотрена в запас землі.

Нажаль, так воно не є. В Польщі на 1000 га управної землі припадає 707 осіб хліборобів, тоді, коли в Чехословаччині 614, Франції 579, а в Німеччині тільки 504. По кількости лісів Польща займає 4 місце по Швеції, Німеч-

чині і Франції. Продукція жита в 1928 р. занимала тут простір, творячий 32,5% загального простору, занятого під управу жита в континентальній Европі без Росії, пшениці 4,6%, ячменю 12%, вівса 12,3%, бульби 24,6%. В продукції цукру (1928. р.) Польща знайшлася після Чехословаччини, Німеччини і Франції на 4-ому місці. В ділянці гірничих багацтв найбільше значіння має камінний вуголь, а в 1928. р. на Польщу припадало 3,3% всесвітної продукції. В Европі занимає вона 4 місце після Анґлії, Намеччини і Франції перед Росією. Веде перед також у продукції цинкової руди.

Гірше мається справа з продукцією заліза і сталі, бо тут Польща опинилася, аж на 9. місці в Европі. В гірництві і нафтовім промислі значіння Польщі маліє, текстильний промисл заспокоює в першій мірі внутрішні потреби краю. Ґеоґрафічне положення країни не сприяє під кожним оглядом інтенсивній внутрішній виміні. В наслідок скупчення огнищ великого промислу в полудневo--західній частині держави, а навіть на її пограниччі, плоди гірництва і промислу мусять відбувати далеку дорогу, щоби могли дістатися на ринок північного та полудневого сходу. Такий стан підвищує кошти продукції і утруднює розвиток внутрішного ринку.

Польща повстала на руїнах трьох займанщин, з яких одна відбігала надто від другої так під оглядом господарського, як і культурного позему. Це слід тямити і треба на думку автора перевести всеціло ідею господарського зєдинення, тому, що вона є передумовою кращого економічного розвитку держави.

Висловом господарської залежности держави від світового господарства є стосунок вартости її закордонної торгілі до внутрішних оборотів. Вол. Войтинський (Wojtyński) подає такі цитри відносно цієї справи в своїй праці п. н. „Die wirtschaftlichen Kräfte der Welt." . Згідно з його обчисленням закордонна торгівля Польщі творить 14% цілого збуту разом з внутрішним; для Росії те відношення виносить 4%, Зєдинених Держав 7%, анґ. Індій 12%.

Польща має дуже мало природних границь, тому момент оборони мусить бути сильно заакцентований в поодиноких позиціях державного бюджету, що має очевидно великий вплив і на господарське життя суспільности. Мережа суспільно-господарських відносин у найближчих сусідів Польщі не є така, щоби могла безпосередно причинитися до оживлення господарського життя держави. Большевицька Росія переводить ризиковний суспільно-економічний експеримент, Німеччина зазублює свою торговельну політику відносно Польщі з моментами суто політичними, а Литва, не узнавши державних кордонів, блькує через свою територію доступ до моря. (В останніх часах, як відомо наступила частинна нормалізація польсько-литовських торговельних звязків*). — Е. К.).

Рибарскі звертає також увагу на справу натурального приросту населення, який має прямо величезне значіння для господарської будучности народу, тимбільше, що еволюція побільшування населення в Польщі іде відмінними шляхами, ніж це діється майже у всіх европейських державах. Другий загальний перепис населення з 9. XII. 1931 р. виказав приріст населення в висоті 4,943.303 осіб, або 18% більше в порівнанні з днем 30. IX. 1921 р. Стан населення в дні другого перепису виносив 32,120.020 осіб. Якщо в слідуючій декаді задержиться надвишка уроджень над випадками смерти з десятьох попередніх літ, то при кінці 1941 р. стан населення осягне число 37 міліонів.

Не можна очевидно передбачити всіх тих чинників, котрі будуть головною спонукою зменшення, або побільшення населення. Фактом є, що економічна кріза відємно впливає на природній приріст населення, як це виказала анкета Польськ. „Інституту дослідів проблєм населення". В Варшаві в 1928 р. заключено 10.092 супруж, 1929 — 11.131, 1930 — 10.647, а в 1931 — 9.885. Загально Европа з виїмком Польщі і Росії, та кількох інших країв опинилася на шляху статичного стану в ділянці приросту населення.

Капіталізація. Як чолове питання господарської політики держави, висуває Рибарскі справу капіталізації, якою розуміє вивінування одиниці в ліпші знаряди і матеріяльні засоби, які мають заспокоїти його життєві потреби. Поступ капіталізації — то більше управної ріллі, більша її видайність, більше

*) Які в значній мірі перекреслила тепер німецька експанзія в напрямі на Литву. — Ред.

комунікаційних середників, фабрик, домів, машин, копалень, ріжного рода продукційних варстатів, більше оборотового капіталу для продукції і торговлі.

Ствердивши, що головним джерелом довготермінового кредиту в Польщі є заграничні позики, або примусова ощадність, переходить автор до докладного обговорення ощадностевих вкладів. Суспільність не ощаджує сьогодні під тою формою, яка була до війни дуже розповсюднена; набування паперів о зміннім опроцентованні т. зв. дивідендових паперів. Коли вільні ощадности не прибирають форми заставних листів і облігацій, ані їх не льоковано в згаданих дивідендових паперах, тоді більшими струмочками впливали вони, як це вказує понижча табеля — до кредитових кооператив і банків під формою термінових льокат:

Кінець року	1928	1929	1930	1931	1932
	в міліонах золотих				
Б. Ґ. К.	206.7	139.8	138.7	144.4	144.1
П. Б. Р.	22.8	24.9	29.6	32.4	25.9
Комунальні банки	32.2	52.3	57.3	50.9	52.9
Акційні банки	313.7	364	405.1	217.4	180.4
П. К. О.	122.3	173	253.7	332.2	386.1
Ощадностеві каси	324.5	401.6	535.0	559.4	562.7
Кредит. коопер.	262.3	338.4	393.5	347.2	312.3
Разом	1.284.5	1.494.0	1.812.9	1.683.9	1.663.9

Час заломання ринкової конюнктури вплинув на скорчення ощадностевих вкладів. Не у всіх краях це болюче явище мало місце. В Бельґії, Болгарії, Еспанії, Зєдинених Державах, Фінляндії, Греції, Італії, Анґлії, Лотві, Румунії і Швеції ощадностеві вклади під кінець 1933 р. зросли в порівнанні з 1930 д. Всі комунальні каси ощадности в цілій Польщі мали під кінець 1931 р. 522.4 міліонів вкладів. В 1914 р. в самих галицьких касах ощадности було ощадностевих вкладів на суму 368.6 міль. корон. Порівнання суми вкладів на одну особу в Польщі і інших краях, ще більше чітко промовляє за твердженням слабого темпа капіталізації в польській державі. В Чехословаччині 1930 р. припадало на голову 344 зл., Італії 315, б. Австрії 287, Фінляндії 226, Еспанії 96, а в Польщі тільки 36 зл.

Платничий білянс. Всі держави змагають до цего, щоби їх платничий білянс, себто стан їх грошевих і товарових оборотів з заграницею був якнайбільше додатній. Багато писалося, що Польща завдяки свойому ґеоґрафічному положенні є природнім посередником між Заходом і Сходом Европи.

Якщо ґеоґрафічному положенні відповідавби уклад економічних відносин, тоді Польща тягнулаби великі зиски з транзиту товарів і перевозу осіб. Нажаль сума тих зисків не є надто висока. Транзит з Росії і до Росії багато не дає мимо великої довжини сухопутньої границі, тому, що Балтійське і Чорне море відтягають рух із цієї границі. На транзит з Румунією нема що числити. Залишається транзит між Німеччиною а Східною Прусією, який має обмежені можливости розвитку з огляду на слабий гін економічного життя цієї останньої. Тимбільше, що німецька торговельна політика воліє на тім відтинку користуватися морськими шляхами.

Польща є країною, яка має значний відсоток еміґрантів-зарібників, тому в її платничім білянсі поважну позицію творять гроші, пересилані і привожені еміґрацією до краю. Ця позиція в останніх роках маліє з огляду на цілий ряд іміґраційних обмежень виданих заінтересованими державами. Може, вправді, збільшиться еміґраційний рух до Канади і деяких країв Полуд. Америки, але з уваги на це, що творені там нові оселі мають переважно хліборобський характер, матірна держава не може числити на відбір більших грошевих сум.

Пасивну позицію творять також туристичні видатки, тому, що Польща є замало еґзотичною і культурною країною в розумінні вимаганого подорожниками комфорту. Бачимо з повищих міркувань, що про поправу платничого білянсу не рішить транзит, еміґрація, ані туристика, лише торговельний білянс.

Закордонна торгівля і зовнішна торговельна політика. Метою торговельної державної політики є осягнення замітної і тривалої надвишки вивозу над привозом. В 1931 р. експорт о 28.5% перевищував імпорт, а в перших 8 місяцях 1932 р. надвишка експорту виносила 23.8%. На думку Рибарського це

мінімум господарської експансивности на міжнароніх ринках, тимбільше, що можливість дальших ограничень імпорту являється абсурдом. З черги автор переходить до обговорення ідеї господарської самовистарчальности. До її здійснення треба підходити надто обережно.

Польща мусить мати товарові обороти, хочби тому, щоби, осягнувши надвишку торговельного білянсу, могла платити заграничні довги. Якщо через самовистарчальність розуміємо затіснення імпорту до мінімум, витворення в державі головних секторів промислової продукції, що далоби можність видержати період бльокади і ізоляції від заграниці, то на такий експеримент може собі позволити дійсно багата і всебічно господарсько розвинена держава. Самовистарчальністю можуть рискувати Зєдинені Держави Півн. Америки з ґеоґрафічно-економічних оглядів. І справді мало є таких сирівців, які вони булиби змушені спроваджувати із заграниці. Їхнє богацтво знаходить своє джерело в експорті товарів і капіталів, та в закордонних грошевих льокатах.

Ідея самовистарчальности знаходить своє оправдання тоді, коли хтось в її імені виступає проти привозу таких артикулів, які цілком добре можна заступити виробами краєвої продукції. Держава, що змагає до надвишки свойого торговельного білянсу, скорше це осягне в стосунках з вірительними краями, котрі з огляду на заграничні льокати капіталу можуть рискувати пасивним торговельним білянсом. В колі держав-вірителів під увагу береться звичайно слідуючі краї: Анґлію, Зєд. Держави, Францію, Голяндію, Бельґію і Швайцарію. Для ілюстрації уділу тих 6 держав в польській закордонній торговлі наводимо отсю таблицю:

Рік	Привіз в %	Вивіз	Рік	Привіз в %	Вивіз
1928	39.3	17.6	1931	36.7	33.3
1929	37.0	20.2	1932	39.5	36.4
1930	36.5	24.2			

Коли говоримо про вимінні стосунки з сусідними державами, слід тямити, що вони є країнами довжників, схильних до примінювання в боротьбі за торговельний білянс якнайбільше радикальних середників. Того рода твердження не може бути синонімом легковаження хочби російського чи іншого ринку, лише всі творчі господарські сили треба спрямувати до країн вірителів. Щоби вдержати чинний торговельний білянс, користуються держави ріжними середниками, як: митами, зворотними митами, преміями, знижковими залізничими тарифами і т. д. Очевидно, що й Польща в деяких ділянках вирібництва не може зрезиґнувати з протекціонізму. Одначе коли протекціонізм переводиться в життя в щораз то більших розмірах, то його наслідки будуть мінімальні, бож не є таємницею, що надмірний протекціонізм рівняється жертві цілого національного господарства на річ тих ділянок, котрі зі специфічних взглядів вимагають охорони і помочі. Якби ми до цеї справи не підходили, то з одним твердженням мусимо погодитися, що в сьогоднішних умовинах сам митний протекціонізм не вистарчає, бо консеквенцією всебічної митної охорони є експорт товарів по цінах, нижчих від внутрішних, званий „демпінґом". Під поняттям демпінґу слід розуміти плянову, свідому продаж товару заграницею по цінах, нижчих від цін, плачених на ринку внутрі держави. Демпінґ полягає на відповідній калькуляції цін, при якій вища краєва ціна уможливлює дешевий збут заграницею. Часто сама держава піддержує демпінґову продаж, щоб не звужувалися обороти її закордонної торговлі і не поменшувався доплив чужих валют та девіз. В Польщі, на думку автора, демпінґ є в значній мірі твором припадку, приватно-господарських заходів, а не вислідом свідомої господарської політики уряду і промислових орґанізацій.

Кредит і чужі капітали. — В Польщі нема одної кредитової системи. Побіч офіційної кредитової системи, якої обороти реєструє статистика, існує незалежно від неї другий світ підземельного, приватного кредиту. Відсоткова стопа досить висока, кредит, одержаний на 3 або 4% місячно, не уходить за надто опрецентований. А ця стопа є о много вища, якщо візьмем під увагу легко доступні короткореченцеві кредити у Франції, Бельґії і Швайцарії. Бувають позики, від яких платиться по 80 і 100%.

Характеристичною ціхою польської кредитової системи є велика перевага публичних кредитових інституцій. Основний капітал і резерви 60 акційних банків 1. IV. 1932 р. виносили 312.4 міліон. зл. при 386 міл. власного капіталу двох державних банків — Банку Краєвого Господарства (Б. К. Г.) і Державного Рільного Банку. (П. Б. Р.). Ріжниця між приватним і публичним кредитом являється в відмінній кредитовій політиці. Приватний банк при уділюванні позики звертає увагу на платничу спроможність довжника, державний банк має на оці завсігди суспільні моменти.

Гіркі досвіди державних інституцій в ділянці кредитової політики недавнього минулого промовляють за зірванням вузлів етатизації кредиту. Ролю держави і публичних інституцій треба ограничити до докладно устійнених завдань, що головною формою кредиту має бути приватний і суспільний кредит, зорґанізований під кутом поплатности й безпеки кредитових операцій. В дальшім ході своїх міркувань Рибарскі остерігає перед надто прискореним темпом уділювання кредитів на менше продуктивні інвестиції.

„Інвестицій — пише він — є безсумнівно формою громадження капіталу для прийдешніх поколінь, типовим виявом капіталізації. Господарське життя спирається на рівновазі, певного рода пропорції між ріжними функціями господарського орґанізму. Шкідливий є надмірний розріст серця чи мозґу, коли менш складні части орґанізму є за слабі". Водночас з великим задовженням держави наступає, щораз то більша інґеренція чужих капіталів в ріжні промислові ділянки. Цікаві дані подає в „Статистичнім Квартальнику" VIII. том за 1931 р. Мечислав Смерек в статті п. н.: „Білянс платничий Польщі в 1929 р.". Він очеркує процентово уділ заграничних капіталів в таких продукційних ділянках: в нафтовім гірництві 76.5%, в іншім 38.8%, мінеральнім промислі 20.8%, гутництві 65.4%, промислі металевім 11.3%, машиново-електричнім 24.3%, хемічнім 40.6%, волокнянім 15.9%, цукровім 7.3%, приватних банках 28.0% і т. д. Що більше, чужий капітал в останніх часах вкрадається навіть до державного промислу, броварного і інших секторів хліборобства. В світлі тих фактів і щоденної обсервації доходить до голосу питання національної капіталізації, такої орґанізації кредиту, щоби заграничний віритель не був необмеженим фінансовим потентатом. **(к. б.)**

Е. Капшій

Hipolit Gliwic. — KAPITAŁ WĘDROWNY W GOSPODARCE ŚWIATOWEJ. Warszawa, 1938 (str. 510).

В цім творі автор поставив собі за ціль усталити закони, яким підлягає капітал у своїй світовій мандрівці. Був час, коли капітал уважали за елємент продукції, який не підлягає міґрації. Таке ставлення справи противиться історичним фактам — з одної, і прикметам капіталу — з другої сторони. Якщо набуття капіталу можливе в границях держави, або якогось національного комплєксу, то чому та можливість мала би зникнути в сфері світового господарства? В міжнароднім господарськім житті заходять часто факти свобідної диспозиції капіталу в одних краях (подача капіталу) і потреба ульокувати ці капітали в інвестиціях в інших краях (попит капіталу); перші краї, це краї експорту, а другі — імпорту капіталів.

Тому, що поняття капіталу є одним з підставових принципів науки економії, тому, що є ключем до розвязки важних проблєм господарського характеру, науковий спір про суть капіталу може похвалитися поважною літературою і здається не скоро добіжить до свойого кінця. Автор не пробує створювати ще окремої дефініції, а вияснює, що під капіталом розуміє виражену в монетарних одиницях купну силу диспонування чинниками продукції, в остаточній цілі — виробництва нових дібр. Капітал — це, абстрактно кажучи, сконденсована індивідуальна сила диспозиції в суспільно господарських відносинах, сила спрямована в своїх зовнішних обявах на означені конкретні обєкти, сила, яка репрезентує втілений в ті

обєкти капітал. Капітал не може існувати без конкретного матеріяльного підкладу, але не ідентифікується з тим підкладом.

Істота процесу продукції вимагає попередної екзистенції капіталу не в природі, як це діялося з сирівцями, але в суспільності, бо капітал є катеґорією сусп. порядку. Знаємо, що капітал не всюди знаходиться, а якщо є тут або там, то не все в диспозиційній формі. Повстання і нагромаджування капіталу вимагає відповідного господарського устрою, а ним є капіталізм, себто устрій, в якому люди заспокоюють свої потреби при помочі виробів підприємств, обчислених на зиск; підприємства ці є проваджені з приміненням раціональної рахунковости. Характеристичною рисою капіталістичного устрою є раціоналізація всіх чинників продукції, яка полягає на реальнім відношенню підмету господарського життя до всіх проблєм і ділянок того життя.

Автор відріжняє 4 джерела повстання капіталу, а саме: а) фінансовання з ощадности, б) самофінансовання підприємства, в) примусове фінансовання і г) фінансовання на кредит. До тепер на першім місці стоїть капіталізація на основі ощадности, але швидким темпом зближається до цієї катеґорії капіталізація на основі кредиту; і ці два джерела ощадности — дійсна і майбутня, супонована ощадність — творять тепер $^{3}/_{4}$ цілого диспозиційного капіталу.

Потенціональний (диспозиційний) капітал, що повстає з тих джерел, не все перетворюється в новий реальний капітал; він може бути частинно ужитий на ціли, що не мають нічого спільного з продукцією, а часто підлягає й цілковитому знищенню.

Автор розріжняє капітал фіктивний, мертвий, акційний, обліґаційний, оборотовий, закладовий, і зазначує, що в дальших розважаннях присвятить свою увагу сталому капіталові і його корелятиві довготерміновому кредитові.

В наш час явище виміни грошевих капіталів набрало виїмкового значіння. Капітал, нагромаджений в краях старої господарської культури еміґрує до країв, де знаходить вище опроцентування і, перетворюючись в закладовий капітал, творить основи розвитку місцевого промислу. Іншу дорогу вибирає банковий капітал, уживаний до короткотермінових операцій в формі дисконту, редисконту, рембурсів і т. п.

Основою і конечною передпосилкою еміґрації капіталів є подача капіталу в одних і попит в других краях. Подача капіталу можлива, якщо в даному краю зберуться фонди, що перевищають потреби цього краю, шляхом: а) великої промислової продукції; б) значного добробуту людности, яка при цьому знаходиться в статичній рівновазі; в) поважних оборотів заграничної торгівлі; г) кредитової інфляції і б) сильної звишкової тенденції цін.

Головною атракційною силою, яка каже капіталові вибиратися в міжнародню мандрівку, є передусім стремління осягнути вищу рентовність.

Перешкоди міґрації капіталів можуть бути монетарного, політичного, фіскального або правного характеру. Формами, в якій відбувається ця міґрація є: емісія вальорів (вартісних паперів) зі сталим опроцентуванням — державні або муніципальні обліґації, 2) емісія вальорів зі змінною доходовістю — акції переважно заграничних промислових підприємств, 3) купно існуючих заграничних вальорів — акцій, заставних листів, обліґацій, 4) безпосередні інвестиції і закуп нерухомостий, промислових закладів і т. д. Рух капіталів не є безпосередно і орґанічно звязаний з виміною середників продукції, і тому часто, особливо в останніх часах, стараються при помочі товарових клявзуль в позичкових умовах повязати ті два рухи. В таких випадках банк, який дає позичку, стає рівночасно торговельним аґентом, а момент переносу капіталів індентифікується з трансфером кредиту.

Думки економістів про значіння і господарський вплив імпорту та експорту капіталів поділені. Одні

уважають це явище за нормальний обяв господарського життя, другі, кермуючись почуттям господарської ксенофобії, поборюють цей рух капіталів, а тепер в добі панування скрайної автаркії стрічаємо щораз частіше прогібіційну політику держав, які експортують зглядно імпортують капітали. Тут автор цитує опінію Замбарта, який катеґорично стверджує, що міґрації капіталів причинилися у високім степені до розвитку господарського життя і до піднесення господарської культури світу, бо 1) капітал, втілений в нові промислові уряддження, користає з дешевих робочих рук в молодо-капіталістичних краях, 2) капітал, який еміґрував у формі середників продукції у високій мірі причиняється до сильного розвитку виробництва, 3) навіть коли капітал виеміґрував у формі золота, то і тоді він збільшив попит та вплинув оживляючо на світову продукцію.

Не можна a priori зібрати всі причини міжнародного руху капіталів. До цього можна дійти, студіюючи платничі білянси поодиноких держав, себто порівнюючи позиції процентів і дивіденд із іншими позиціями білянсу. Автор відріжняє 4 роди білянсів, які відзеркалюють господарський стан даного краю і визначують йому місце в міжнародній площині. Тими білянсами є: 1) торговельний білянс, висловлений в сальді торгівельної виміни, 2) розрахунковий білянс який обіймає окрім торговельного білянсу належности за комунікаційні чинитьби, перекази еміґрантів, видатки туристів, виплати відсотків, дивіденд, 3) вирівнавчий білянс, що шляхом переносу золота покриває сальдо попереднього білянсу, 4) властивий платничий білянс, який обіймає обороти капіталів у формі довготермінових кредитів.

На основі порівнання поодиноких позицій цих білянсів, автор ділить держави на 4 ґрупи. Перша ґрупа, це краї експорту капіталу, сюди належать: Анґлія, Голяндія, Бельґія, Швайцарія, Франція, Швеція. Друга ґрупа — це краї в переходовій стадії від імпорту до експорту капіталів — сюди належать: Японія, Канада, Чехи. Третя ґрупа — країни імпорту капіталу. Сюди зачисляється: Австрія, Данія, Мадярщина, Польща, Австралія, Нова Зеляндія і держави латинської Америки. Четверта ґрупа — це перехід держави вірителя до ролі довжника і віцеверза. Сюди належать: Німеччина і Америка.

У висліді своїх міркувань, автор приходить до висновку, що таке або інше відношення даної держави до проблєми мандрівного капіталу, зглядно мандрівного капіталу до даної держави, має рішаючий вплив на її політичний устрій. Мандрівний капітал ділає в ролі каталізатора цілком відмінно на поодинокі людські збірноти, як національний капітал на поодинокі одиниці. В рамах національного комплєксу заможні верстви являються завжди оборонцями status quo a »пролєтаріят« чинником соціяльного і економічного поступу. Натомісць в світовім господарстві держави the Haves є оборонцями демократичного устрою, а the Haves non його завзятими противниками і реалізаторами нових політичних систем. Вірительні країни можуть без жадних застережень позволити собі на своєрідний люксус демократичного устрою. Ці країни ріжняться в дечому між собою, але добробут у світовому маштабі дає їм конечну певність себе, звільняє їх від комплєксів меншевартости і уможливлює розвиток демократичних устроїв у ріжних відтінках. Тоталістичні тенденції, які тут або там проявляються, мають ефемеричний характер і не знаходять податного ґрунту для свойого розвитку.

В державах безнадійно задовжених, демократизм є майже немислимий. Типовими країнами під тим оглядом являються Росія і Німеччина. Вийшовши з хаосу світової війни, Росія анулювала свої довги — їх сплата зрештою переходила границі господарських можливостей крїни. В таких обставинах можна було втримати взаємини з іншими державами тільки у формі монополю цілої заграничної торгівлі і при

дійсно безоглядній політичній диктатурі.

По програнню світової війни, судилось Німеччині пережити період діймаючої інфляції. Відтак прийшла доба припливу заграничних капіталів і виконування постанов версайського трактату. Коли одначе в наслідок господарської кризи зупиняється доплив заграничних капіталів, зміняється в парі з тим політичний клімат внутрі краю. Націонал-соціялісти беруть владу в свої руки; версайський трактат для них — це кусник безвартісного паперу; впроваджують прогібіційні валютові зарядження і ведуть спеціяльну політику коротко-термінових кредитів. Це вимагає з одної сторони безапеляційного послуху мас, а з другої — особливого диктаторського державного апарату.

Італія і Японія напружують всі сили, щоби затримати в себе еміґраційні капітали і під впливом біольоґічного натиску демоґрафічного чинника є готові понести навіть найбільші жертви, щоби їх нострифікувати і ужити до імперіялістичних експанзій та утримання здобутих теренів. Це є можливе тільки під омофором тоталістичної системи, яка не числиться з дезидератами одиниць, а висуває гасло безоглядної переваги збірноти над одиницею. **Я. Щ.**

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

25-ті РОКОВИНИ ПАКТУ ЄДНОСТИ ФРАНЦУЗЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Revue des Etudes Coopératives (трьохмісячник, ч. 66. 1938, Париж) містить промову коператора проф. унів. Бернарда Ляверня (Bernard Lavergne) на святі 25-ліття пакту єдности французької кооперації, пакту, що був підписаний 12. червня 1912. р. між »Кооперативним Союзом Французьких Споживчих Товариств« і »Біржею соціялістичних кооператив Франції«. Проф. Ляверньбув учасником поруч Ш. Жіда при редаґуванні того пакту. Із сімох делеґатів від Кооперативного Союзу, що були його підписали, живе сьогодні тільки два: б. співробітник нашої »Кооперативної Республики« Доде Бансель (Daudé Bancel) і Ед. Марті (Marty). Передамо перо проф. Ляверньові:

»Від 1885—1895 р. була в нас тільки одна кооперативна федерація. У 1885 р. на заклик п. де-Буав, великого буржуа, протестанта, сина анґлійки і визначного члена »Німської Школи«, повстав був Кооперативний Союз. До нього належало у 1895-ім р. якихось двісті товариств і тоді »Бельвілюаз« і інші кооперативи зі соціялістичними тенденціями відділились були від нього та створили »Біржу соціялістичних кооператив Франції«.

Яка була причина тих розходжень? В основі була вона єдина, а саме, чи кооперація має служити економічній еманципації всіх суспільних кляс, чи має тільки виключно служити еманципації робітничої кляси. Жід окреслив цю проблму в своїм курсі про »Німську Школу« ось так: питання є в тому, чи кооперація має бути знаряддям, призначеним виключно до освободження робітничої кляси, зброєю проти капіталізму і буржуазії, чи має вона стати добром усіх людей, робітників і міщан, убогих і багатих«.

Не було ніякої іншої ріжниці поглядів між кoператорами. Бо щодо самої соціялістичної прикмети в точному економічному значінні того слова, яку посідає кожна споживча кооператива, не було ніколи поважних ріжниць між Біржою Соціялістичних Кооператив і нами — членами »Німської Школи«. Шарль Жід ніколи не занедбував підкреслювати, що ціллю кооперації є »заступлення конкуренційного і капіталістичного сучасного режиму — режімом, в якім продукція буде зорґанізована для добра загалу, а не в цілях зиску«.

На тім святі промовили теж ґен. секретарі французької споживчої кооперації Ернест Пуассон Poisson) і Ґастон Праш (Prache). Український кооператор знайде більше даних про історію пакту єдности в »Програмі Кооперативу« Шарля Жіда, що її видав РСУК.

Revue des Etudes Coopératives. Problèmes d' Economie Nationale et Internationale, Questione Sociales, 17 рік — Париж 1938. — трьохмісячник.

В науковім орґані французької кооперації — появились в минулому році ось такі статті:

Вип. ч. 66. (січень—березень): Загальні статті: 25-ті роковини кооперативної єдности; Жорж Ляссер: »Функція зиску в капіталістичному устрою«; Жорж Ґосель: »Довкола конґресу Міжнародного Кооперативного Союзу«. — Технічна частина: Жан Ґомон: »Промова виголошена перед памятником Шарля Фуріє в сотні роковини його смерти«; А. Доде-Бансель: »XXV-ий Національний конґрес взаїмної Допомоги (Mutualité) та сільської коперації«; Анрі Обрен: »Як стати власником своєї хати через кооперацію«; Ізаак Ґельфат: »Кооперативні управи (régies) в Палестині«; кооперативна література; Критична бібліоґрафія.

ч. 67. (квітень—червень): є присвячене парляментарним кооперативним дням (3—4. березня), що відбулися у Парижі.

Інавґуральні промови п. Каміля Шотана, президента Ради Міністрів, експозе Брія, Пуасона і Віме; Праці (доповіді і дискусії): кошт прожиття; плянова господарка і коперація; відносини між продукційними кооперативами і споживчими; народній (людовий) кредит у Франції; Кооперативний сектор в міжнародній орґанізації оборотів; Наука кооперації для дітей. Закінчення парляментарних днів: промови: пп. Рамадіє, Фебрія, Рольдес і Ґодара; Критична бібліоґрафія.

ч. 68. (липень—вересень): Загальні статті: Др. Ж. Фоке »Сільська кооперація й аґрарне питання в Катальонії«; М. Лякруа: »Фашистівський синдикалізм і брачіянті«; А. Брест: »Приклад соціялізації шляхом мішаної господарки (économie dirigée)«: Національне Т-во французьких залізниць; Чужинецькі проблєми: »Тубильча політика в бельґійському Конґо«. Технічна частина: »Методична кооперативна бібліоґрафія«. Зміст XVII. річника.

ч. 69. (жовтень—грудень): обговорює V-ту сесію Міжнародного Інституту Кооперативних Студій, що відбулася в Кенбріджі: In memoriam помершим кооператорам: Е Ґрінфельд, Жорж Нестлєр Трікош, Франціско Рівас Морено, Кіоші Оґата; Доповіді: 1. »Копеpативний рух у Німеччині« проф. Генцлєра і дискусія; 2. »Останнє звідомлення споживчої анґлійської кооперації« — проф. Фоя і дискусія.

У числі з січня 1939. появилися: »Кооператизація банкових орґанізмів« — рапорт проф. Б. Ляверня і дискусія; »Комуністичні сільські кольонії в Палестині« рапорт Гаррі Віттелєса і дискусія; »Кооперативи як працедавці« — рапорт М. Н. Бару; Ґастон Праш: »Десять французьких кооператорів в СССР«; Кооперативна література; Критична бібліоґрафія.

НОВІ КНИЖКИ:

Малицька, К. — **І звірята співпрацюють.** Львів, РСУК, 1939. 8⁰, ст. 48.

Statystyka spółdzielni w Polsce. 1937—1938. Wartzawa, Rada Spółdzielcza, 1939. 4⁰, str. 72.

Lietuvos kooperativu kongresai. I—V. Jo kooperativu kongresu resolucios. Kaunas, Lietuvos kooperativu taryba, 1939. 16⁰, p. 48.

Salcius, P. — **Lietuvos kooperacija.** 1915—1919. Kaunas, Lietuvos kooperativu taryba, 1939. 16⁰, p. 48.

ЗМІСТ:

INHALT:

TREŚĆ:

SOMMAIRE: